

SZIMBÓLUMOK

HÁBORÚJA*

HARMADIK RÉSZ

A megfigyelő hatással van a megfigyeltre, és ez a megfigyelt jelenség vagy alany vizsgált jellemzőit is befolyásolja, vagyis a jelenség vagy alany a vizsgálat következtében megváltozik, nem marad ugyanolyan, amilyen a vizsgálat nélkül lehetett volna – ez az úgynevezett megfigyelési effektus. A kutatás, amibe 2011-ben kezdtem, és az azóta írott szövegek hatása juttatta eszembe a tézist. Mindazon ösztönző élmények közül, amelyek erre az útra löktek, kiemelkedő szerepe volt a Budapest XII. kerületében felállított Turul-szobornak, illetve a szoborállítás körüli huzavonának, a diskurzus hangnemének és szóhasználatának, és az sem került el a figyelmemet, hogy a közelmúltban újraéledő viták során egyesek a könyveimre kezdtek hivatkozni.

...Kétezer-négyben a tizenkettedik kerület buzgón készíti a helyet a Turulnak, hogy a következő évben felállíthassa.

Milyen helyet? Árpádsávosat! A madárszobor körül csíkokba rendezett piros és fehér mészkefedi a földet. (...)

Vannak nevek a szobor alatt. Vegyesen azokéi, akik a kerület területén a szovjetek és az angol-szászok ellen fegyverrel harcoltak, és azoké a civileké, akiket véletlenül vagy szándékosan megöltek Budapest tizenkettedik kerületében. De az nem világos, hogy ha egy Olasz fasori vagy Bors utcai lakost a nyilasok alsónadrágban a Duná-

hoz kísérték, áthajtottak a Lánchídon, és az ötödik kerületben a folyóba ölték, az itteni halott, vagy belvárosi, az se, hogy ha egy bujkálót, katonaszökevényt, kommunistát vagy zsidót a Városmajor utcai nyilasházban gyilkoltak meg, az a Hegyvidék halottjának számít-e, a neve ott díszelget-e a madárszobor alatt. Titkosították a lista alapjául szolgáló történelmi jelentést, így az is kérdéses, nincsen-e a nevek között olyan lakosé, aki nem a szovjetek és az angolszászok ellen harcolt, hanem honfitársai, fegyvertelen magyar állampolgárok ellen.

Lehet más oka egy történelmi kutatás titkosításának, mint annak megakadályozása, hogy az abban leírt tényeket, adatokat más kutatók vizsgálhassák, más tényekkel és adatokkal összevet-hessék? Émelyít a kutatási eredményt titkosító politikusok és hivatalnokok közelsége, a törté-nésze, akinek célja nem egy múltbeli eseménysor feltárása, a megszerzett ismeretek megosztá-sa, hanem az, hogy a számára rokonszenves ar-cokról minden szelplőt eltávolítson.**

Igaz, fölvethető, hogy nemcsak az én vizsgálódásom tekinthető a Turul körül kibontakozó események be-folyásolójának, hanem mindenkié, aki így vagy úgy foglalkozott az emlékművel, kezdve annak a hírhedt jelentésnek összeállítójával, akinek listája a mű részé-vé vált, folytatva a kutatóval, aki először eredt a jelen-

* Az esszé korábbi részei a Kalligram folyóirat 2019 áprilisi és májusi számaiban jelentek meg.

** Szomszéd, 2018

tés nyomába, és akinek interjút annak idején én is olvastam. Ugyanez vonatkozik a dokumentumfilmes párosra, akik forgattak a XII. kerületi tömegvilkosságok helyszínein, és akiknek egy vetítéssel egybekötött vitaestjén jelen voltam. Ők és mások is elbeszélhetnék munkájuk történetét a Turul körüli folyamatokkal összefüggésben, utóbbiakba beleértve az *Orgia*, a *Szomszéd* és a *Szép versek 1944* létrejöttét, és nem utolsósorban ezét a szövegét. Mindenekelőtt az a művészettörténész beszélhetné így el a történeteket, aki politikusként és hivatalnokként a feljebbvalóm volt, pontosan abban az időszakban, amikor a FIDESZ munkanélkülivé tett – neki nemcsak a kutatói munkássága szöveődik egybe az enyémmel, de elmondható, hogy az ő személyes közreműködésével váltam *kettős értelemben szabad munkaerővé*, ahogy Karl Marx találóan és jó előre jellemezte 2011-ben beállt helyzetemet.

Néhány hónappal az *Orgia* megjelenése után vette föl velem a kapcsolatot a dokumentumfilmes páros. Nem tudták, hogy kb. öt évvel korábban részt vettem a Maros utcai tömegvilkosságról készített filmjük vetítését követő, indulatoktól fűtött vitában, de ennek az élménynek szerepe lehetett abban, hogy nem vállaltam a velük való együttműködést. Azt ajánlották ugyanis, hogy szálljak be abba a missziójukba, mely a magyarországi keresztény egyházakat szembesíti azzal, hogy szerepük volt az antiszemita mozgalmak létrejöttében, imígyen provokálva, és a múlt bűneitől való elhatárolódásra, előremutató üzenetek adására késztetve őket. Talán mert alkotásuk kivitelezése nem igazán tetszett, talán a róla folytatott beszélgetés kilátástalan szenvedélyessége miatt hátrítottam el megtisztelő felkérésüket, meg azért, mert szerintem az egyházakat – semelyik egyházat – nem helyes kívülről befolyásolni. Örülhetek mindannyiszor, amikor olyasmiket tesznek vagy nyilatkoztatnak ki, ami szerintem helyes, szép és jó, illetve bosszankodhatok, ha a fordítottja történik, de tekintetbe kell vennem, hogy minden egyház közönség, amely önmagáért felel önmaga és Isten előtt, saját anyaga határozza meg fejlődésének útjait, következőképpen nekem, kívülállóként, semmi jogalapom sincs, hogy belebeszéljek a dolgaikba. Persze mindenekelőtt azért nem akartam társulni hozzájuk, mert abban az időszakban szükségem volt arra a magányra, amit az írói munka jelent: korábban rendezőként, szerkesztőként, forgatókönyvíróként is másokkal együttműködve dolgoztam, ami rendszerint termékeny és élvezetes volt, de előfordult, hogy megterhelő, és nemegyszer kényszerültem miatta nehezen vállalható kompromisszumokra – könyveim megírásakor nem kellett másokhoz igazodnom, amit élveztem és termékenynek találtam.

Persze onnantól, hogy megjelentek ezek a könyvek, részévé váltak a világnak, és használták őket. Bizonyos használatokat akadályozhattam, másokat nem. Így a dokumentumfilmes páros is épített rájuk a továbbiakban.

Térey Jánost nem ismertem. 2018-ban, a *Szomszéd* megjelenése után az Írók Boltjában belelapozott a könyvbe, és megakadt a szeme egy ismerős helyszín leírásán. A ház, amiben lakott, meg a környéke. Annak idején bejártam, körbe szimatoltam a helyszínt, és sejtelmem sem volt róla, hogy egy író lakása körül koslatok. Arról végképp nem, hogy az az író tud valamennyit a hely múltjáról, és szeretne még többet tudni róla. Fölvette velem a kapcsolatot, és levelezésbe kezdtünk. Nem jutottunk odáig, hogy együtt sétáljunk, vagy leüljünk inni – kevésre rá meghalt. Ennek a nem várt találkozásnak élményéből írta egyik utolsó versét, mely az én hozzá írott szöveggel együtt a Kalligram folyóirat 2018. novemberi számában jelent meg; azóta kötetben is olvasható.

Ma már az olvasók és a Svábhegyre szervezett városnéző séták, sétaszínházak közönsége ennek a közös élménynek is részesévé válhat. Eltávolodva az írók személyes élményeitől, ez esetben arról volt szó, hogy Térey Jánosnak köszönhetően tudtam meg annak a vendéglőnek a nevét, ami az egyik általam megírt jelenet helyszíne, és láthattam képeket a korábbi, békebeli állapotokról, ő pedig megtudhatta, miben állt a vendéglő egykori gazdájának, Szédelyi Gábornak nyilas volta.

Korábban a Diana út közelében álló emlékművel sem foglalkoztam. Térey hatására figyeltem fel rá, hogy Szédelyi nevét egyéb környékbeli második világháborús „áldozatokéval” együtt fölvésték az eredetileg első világháborús hősök tiszteletére állított szobor talapzatára. Ezután zarándokoltam el újra a Turul-szoborhoz, és győződtem meg róla, hogy Szédelyi onnan sem hiányzik – szerepel tehát azon a listán, mely eredetileg „a hősök”, később „az áldozatok” nevét tartalmazza.

Miért nem figyeltem föl erre korábban? Azért, mert a lista nem volt nyilvános. Nemhogy a rajta szereplők halálának körülményeit, születési adataikat nem lehetett tanulmányozni, de még maguk a pusztanevek sem voltak hozzáférhetőek. (Nem mintha az adatok nélkül közölt nevekké bármit kezdeni lehetett volna. Hiszen a neveket nemegyszer hibásan szerepeltetik, és csak a *születési hely, idő, anyja neve* adatok egyezése esetén lehetünk biztosak benne, hogy tényleg arról a bizonyos személyről van szó – erre az egyik emlékművön Gáborként, a másikon Jánosként megörökített Szédelyi is jó példa.)

Ha már belekezdtem a felvett nevek és az általam kutatott XII. kerületi nyilasok halmazainak egybevetéséhez, utána néztem minden, a svábhegyi emlékmű-

vön olvasható névnek, és még egy olyat találtam, aki nyilas is volt, és a Turul hősi/áldozati listáján is rajta volt. Erről is lehet olvasni a Kalligram folyóirat 2018. októberi számában közölt írásban.)

Felvethető a kérdés, hogy ha valakit foglalkoztat a Turul és a XII. kerület nyilas múltja, mégis, miért nem fog egy füzetet, tollat, és nem másolja le a bronzcsíkokon sorakozó ezeregynéhány nevet?, vagy nem fényképezi le őket, hogy otthon gépbe írja a listát?, vagy miért nem visz magával laptopot, hogy abba jegyzeteljen? Strapás munka, de néhány óra alatt elvégezhető. Talán épp amiatt nem áll neki az ember, mert ennek a munkának nem kellene strapásnak lennie, és akik az emlékművet megcsinálták, szándékosan tették strapássá.

Így aztán, bármilyen különösnek tűnhet is, egészen 2018-ig nem tudtam, hogy a kerület polgármesterének nagyapja, Pokorni József a Turul jegyében megdicsőített hősök/áldozatok egyike.

Attól az újságírótól hallottam először, aki megkeresett, és beszélgetést kezdeményezett velem a XII. kerületi nyilasok ügyeiről általában, és különösen a polgármesterrel meg a felmenőivel kapcsolatban.

Az illető a *Népszabadságnál* dolgozott, és, akárcsak én, ő is az orbáni diktatúra kiteljesedésének során került utcára. Már népszabadságos időszakában foglalkozott a Turul ügyével, ezért eleve érdekelte az *Orgia* és a *Szomszéd*. Elmondtuk egymásnak, amiket tudunk és gondoltunk a témával kapcsolatban. Kifejtettem neki, hogy, bár lehetségesnek tartottam, de nem voltam róla meggyőződve, hogy a regényben is szereplő figura, akinek tetteit levéltári dokumentumok rögzítik, a polgármester nagyapja volt, ezért, és mert nem provokálni akartam, hanem regényt írni, az *Orgiában* a polgármesterétől eltérő módon használtam a családnevet. Erre az adott módot, hogy a különböző forrásokban több, eltérő írásmóddal utalnak ugyanarra a személyre: Pokornik, Pokornyik, Pokorny, stb.

Az újságíró nem általam, hanem egy történész segítségével bizonyosodott meg róla, hogy a nyilasként tevékenykedő MOM-gyári villanyszerelő a polgármester nagyapja volt. Az azonosítást Pokorni János, a besúgóként lelepleződött családtag – József fia, Zoltán apja – tette lehetővé, illetve a kutatók által megismerhető adatai.

Az újságíró elmondta, hogy tanulmányt készül írni a polgármester nagyapjáról. Ezért érdekelte, hogy mennyire alapul dokumentált tényeken, ami „Pokornyiról” a regényben olvasható. Segítségképpen jó pár részletet kigyűjtöttem neki a jegyzeteimből. Az újságíró jóhiszeműen és megfontoltan járt el: elkerülendő annak látogatását, hogy Pokorni Zoltán lejárásával befolyásolni

akarja a politikát, hónapokkal korábban elkészült írásának közlését a 2018-as önkormányzati választások utáni időpontra halasztotta.

Beszélgetésünk után elmentem a Turulhoz, hogy meggyőződjek róla, csakugyan ott van-e Pokorni József neve. Láttam, le is fényképeztem, és közben fölfigyeltem a közvetlen közelében olvasható névre: Pois István. Emlékeztem rá a periratokból. Bankár volt, a közelben lakott zsidó származású feleségével együtt, és az ostrom időszakának legvégén rájuk tört egy nyilas razzia. A férfi nem tudta megakadályozni, hogy elvigyék a nőt, viszont a fegyveresek intelmé ellenére velük ment a székhelyükre. A „kihallgatás” közben szembe szállt a nyilasokkal, végül mindkettőjüket agyonverték.

A nő nevét ki tudtam keresni az iratokból. Sem aszszony-, sem lányneve nem szerepelt az emlékművön.

Amit egyrészt elfogadhatatlannak találtam – hiszen Pois István annyira ragaszkodott társához, hogy nem volt hajlandó tőle elszakadni, és együtt halt meg vele –, másrészt az elfogadhatatlan módon állított emlékmű esetében szükségszerűnek és mélyen jellemzőnek. Írtam erről egy rövid szöveget, ami meg is jelent a *Népszavában* 2019 augusztusában.

Elfogadhatatlan, de az emlékműre mélyen jellemző, hogy egy gyilkos és egy áldozat egymás szomszédságában van megőrkítve.

Egyik könyvbemutatómon kerestem meg a biológus, aki a nyolcvanas években a tervezett bős-nagy-marosi vízlépcsőrendszer káros hatásaira felhívta a figyelmet, és ezzel az emlékezetes tiltakozás-sorozat elindítója volt. Beszélgetésünk közben megemlítette, hogy a beruházásban érdekelt személyek egyike egy vitairatban az ő feltételezett származásával – *zsidó...!* – magyarázta azt, hogy „a mű” ellenzője lett belőle. A biológust már csak emiatt is foglalkoztatták a magyar nácik tettei. Az ő figyelme is az ezerkilencszáznegyvenes évekre és Budára terelődött, mikor kutatni kezdett. Az *ÉS* 2019. november 29-i számában közölt írása két zsidó származású nőről szól, akiket a magyar hatóságok Kamenyec-Podolszkijba deportáltak. Ők azon kevesek közé tartoztak, akik csodálatosképpen túléltek az „idegenrendészeti eljárást”, és életben maradtak. Sikerült visszatérniük Budapestre, és megpróbáltak menedéket találni a nagyvárosban. Éppen a XII. kerületben szerettek volna szobát bérelni. Kertes házban élő sokgyerekes házaspárhoz csöngettek be. Meg is állapodtak a bérletben. Ámde a házaspár egy percig sem gondolta, hogy a zsidónők az ő fedelük alatt élhetnek majd: első adandó alkalommal a rendőrségre mentek, és feladták őket. Tettükért dícsérettel halmozták el őket, amit a korabeli sajtót

végig pásztázó biológus szemléletesen mutat be írásában. A házaspár pedig nem más volt, mint Pokorni József és neje.

Jóllehet Pokorni József az ostrom közben halálos sebet kapott, az özvegy a gyerekekkel (többek között Pokorni Jánossal) továbbra is a XII. kerületben élt. Az unoka felcseperedésének is fontos helyszíne a kert – ezt a későbbi polgármester hangulatos bemutatkozó szövegében tartotta fontosnak megemlíteni. Hogy érzékeltesse hegyvidéki gyökereit. Nos, a nagymama háza és kertje nem más, mint a csapda, melyet a nagyszülők a két zsidónőnek állítottak, ahonnan a rendőrök elhurcolták őket.

2020 januárjában, a Maros utcai zsidó kórházban végrehajtott tömeggyilkosság hetvenötödik évfordulójára a dokumentumfilmes páros megemlékezést szervezett keresztény és zsidó egyházi személyek, valamint a kerület polgármesterének részvételével. Az emlékek felidézése emlékezetes alkalommá vált. Mint ismeretes, Pokorni Zoltán a jelenlévők előtt megdöbbenésének adott hangot, és sírt.

A metakommunikáció sok esetben erősebb hatású, mint a kommunikáció, különösen olyankor, hogyha a közönség eleve érzelmeiktől fűtötten és érzelmi ingerekre éhesen verődik össze, mint a Maros utca rendelőintézetben összegyűltek és azok is, akik megnézték a rendezvényen készült videót vagy elolvasták az eseményről szóló híradásokat. Úgy tűnik, senki sem tartotta számon a polgármesterhez és a tárgyhoz tartozó tényeket, és így nem is kérte számon azokat. Jóllehet a biológus publikációja másfél hónappal korábban megjelent, azt a jelek szerint senki sem ismerte, vagy nem tartotta fontosnak és az ügyhöz tartozónak. A polgármester narratíváját, miszerint nagyapja egyszer csak elhagyta a családját, és a nyilasokhoz csapódott, senki sem vitatta, holott nyilvánvaló, hogy nemcsak a nagyapja volt antiszemita, hanem a nagyanyja is, és már évekkel a nyilas hatalomátvétel előtt is, ráadásul nem passzív, hanem az akkor lehetséges legaktívabb módon.

Egy esztéta véleménycikket írt az akkori legolvasottabb magyar hírportálra, melyben indulatosan, kioktató módon nehezményezte, hogy Pokorni Zoltán *magára lett hagyva*:

...sem Pokorni Zoltán politikai ellenfelei, sem jeles elvbarátai nem érezték szükségét annak, hogy ugyancsak a nyilvánosság előtt juttassák kifejezésre megrendültségüket, együttérzésüket és egytértésüket.

A szöveg számos jellemző furcsaságának egyike, hogy mindössze két és fél nappal az esemény után jelent meg, vagyis a szerző meglehetősen hamar kezdte ostromozni a polgármester politikai ellenfeleit és elvbarátait.

Türelmetlenségénél csak állításainak magabiztossága mehökkentőbb:

...Pokorni egyedülálló lépése felszabadítóan kényelmetlenül (sic!) világossá tette, hogy az áldozatok és a gyilkosok leszármazottai bizony össze is tartozhatnak, örökségük ugyanis nem végzetes és felülírhatatlan. Pokorni Zoltán kilépett a determináló örökség, a végzetes hagyomány keretei közül, s amikor a maga kezébe vette a sorsát, akarva, akaratlanul is felidézte a sorstalanság kérdését, jelentését. S ez a zárt identitások mítoszait politikai gyakorlattá változtatni akaró kormányzás idején, valójában megengedhetetlen – s épp ezért is mindannyiunkra tartozó kérdés. Pokorni magatartása volt a válasz maga. (...) Pokorni Zoltán akkor beszélt arról, hogy egyek vagyunk a fájdalomban, amikor a saját nagyapját kellett gyilkosnak tudnia, s így neveznie a nyilvánosságban, s ez épp olyan komoly tett morálisan, mint a politikai világban. Azaz, a személyesség megvesztegethetetlenségével szembesített mindannyiunkat.

Köszönettel tartozunk tehát Pokorni Zoltánnak, s aggodalommal tölthet el bármelyikünket, hogy mind őt magát, mind az áldozatok emlékével és saját családjuk árnyaival küzdőket egyaránt magukra hagyták azok, akiknek amúgy a tettértékű szavaink kimondása a foglalkozásuk, hivatásuk része lenne, s lett volna most is. Hirtelen láthatóvá lett, hogy mit jelent a nemzet sorsközössége.

Az esztéta által megpendített hangot néhányan tovább zengették, így például egy rabbi, aki azt írta, hogy Pokorni József talán nem is volt antiszemita. Aligha tévedek, ha ezt a megnyilvánulást annak tulajdonítom, hogy a rabbi nem olvasta az *ÉS*-ben megjelent írást, és így nem tudott arról, hogy Pokorni Józsefné és Pokorni József lép-re csalt és a pusztulásnak adott két zsidónőt. De elvárható-e vajon egy a nyilvánosságban sokat szereplő rabbitól, hogy olvassa az *ÉS*-t? Elvárható-e, hogy ne csupán egyházi személyként, hanem tájékozott kortársként szóljon hozzá egy közéleti kérdéshez?

Mindenesetre a dokumentumfilmes páros által szcenírozott helyzet különös módon helyzetbe hozta az egyházi személyeket: már a helyszínen megjelenő főrabbi kinyilatkoztatta, hogy a polgármester *jó ember*.

Eközben lehet, hogy tényleg elkerülhetetlen volt, hogy megkérdézzük az *Orgia* és a *Szomszéd* íróját, hogy szerinte

- lehetséges-e, hogy a polgármester nem tudott nagyapja nyilas tevékenységéről;
- lehetséges-e, hogy a polgármester nem tudott arról, hogy nagyapjának neve az általa megvédett emlékművön olvasható;
- őszinte volt-e a megemlékezésen könnyező polgármester;
- mi lesz mindezek után a Turullal?

Barátokon, ismerősökön, olvasókon kívül a *HVG* újságírója is választ várt tőlem ezekre a kérdésekre. Utóbbi esetben szabadkoztam. (Tartottam tőle, hogy élőbeszédben különösen nehéz pontosan szólni ezekről az érzékeny témákról. Végül hagytam magam rábeszélni a videóinterjúra. Sok helyeslő, elismerő visszajelzést kaptam, de hamarosan kiderült, hogy az interjú egyeseket módfelett felbosszantott, aminek meg is lettek a rám nézve súlyosan hátrányos következményei.)

Próbáltam elmagyarázni, hogy az *Orgiát* a múlt fel tárható és igazolható eseményeire alapozva írtam meg, elkerülve azt is, hogy kitaláljam a történeteket, és azt is, hogy mindentudó szerzőként ábrázoljam a világot. Van, amit csak Isten tudhat, és szerzőként – legalábbis ebben az esetben – nem tehetek úgy, mintha Isten volnék. Ha van Isten, ő tudja, mit tud Pokorni Zoltán. Természetesen lehetetlen fikció nélkül történetet mesélni, de bizonyos esetekben szükséges korlátozni az írói fantázia működését. Emiatt nemcsak a regényben, hanem az azzal összefüggő megnyilvánulásokban sem bocsátkozom igazolhatatlan feltevésekbe. És mivel nem tudok semmilyen tényről, ami alátámasztaná vagy valószínűsítene, hogy Pokorni Zoltán tudott arról, miben vett részt Pokorni József a halálát megelőző hetekben, de olyanról sem, ami igazolná, hogy nem tudott, ezzel kapcsolatban nem mondhatok semmit.

Viszont a természetfölöttiről való bizonyosság nélkül is belátható, hogy a Turul felállítása óta olyan hosszú idő telt el, hogy már-már valószerűtlen, hogy senki sem vette észre a polgármesteréhez hasonló nevet a hősök/áldozatok sorában, és soha, senki nem hozta azt szóba előtte, és hogy ő nem gondolkodott el ezen – de ennél többet erről sem lehet, nem lenne helyes mondani.

Tekintetbe kell venni, hogy sokszor, sokan figyelmeztetnek rá: senki sem felelős a felmenői tetteiért. Nem vitatom az állítást, mondtam nemegyszer, de ne felejtjük el, tettem hozzá, hogy a gyakorlatban igenis létezik ilyen felelősség. Hiszen, ha nem is foghatnak perbe, ítélni lehet el senkit a szülei, nagyszülei által elkövetett tettek miatt, bizonyos következmények mindenképpen sújthatják. Ha például a nagyapa sokat sikkasz-

tott, ítélni lehet vagyoneklobzásra, ami miatt az unoka szegény sorsra juthat, és a családnév is beszenyeződhet. Azonkívül éppen nácik cselekedetei kapcsán láthatjuk, hogy egyes leszármazottak késztetést éreznek rá, hogy az egykori áldozatok elé vagy az áldozatok leszármazottai elé járuljanak, és bocsánatot kérjenek tőlük. Vagyis, ha finomabban megvizsgálná valaki ezt a problémát, lehetséges, hogy árnyaltabban kéne fogalmaznia annál, hogy XY nem felel a nagyapja tetteiért. Érdemes lenne erről nem a közösségi oldalak kommentelőinek és nem is a közéleti megmondóemberek szintjén beszélgetni olyanokkal, akik komoly etikai és/vagy teológiai tanulmányokat folytattak. De mindezt félretéve fogadjuk el, hogy a XII. kerületi polgármester nem felelős se az apja, se a nagyszülei viselt dolgaiért, és vizsgáljuk csak azt, hogy *ő maga* mit tett!

Polgármesteri tevékenységének kezdetekor megfogadta elvbarátainak, hogy amíg ő irányítja a kerületet, megvédi a Turult. Ennek jegyében gátolta az emlékmű bontásáról rendelkező hatályos határozat végrehajtását; teljes történelemtanári tekintélyével bizonygatta, hogy az árpádsáv és a Turul ősi magyar szimbólumok, amin nem változtatott az, hogy néhány évig rosszra használták őket; átnevezte az emlékművet.

Emiatt és csakis emiatt érdekes az, hogy a nagyapja nyilas gyilkos volt. Pokorni Zoltán ugyanis éppen azon a területen vállalt közéleti feladatot, ahol a nagyapja öldökölt, és e feladat részeként kiállt egy olyan emlékmű mellett, ami szimbolikája alapján nagyapjának gyilkos tevékenységéhez kötődik. Innentől tehát az a kérdés, hogy továbbra is védi-e a Turult, vagy nem. Hozzá kell ehhez tenni, hogy a Maros utcai rendelőintézetben nem hazai pályán, nem a saját közönsége/közössége előtt beszélt. Ott természetesen nem keltett megütközést, hogy elhatárolódott a nagyapja tetteitől – ott azon botránkoztak volna meg, ha azt mondja, helyesli őket. De vajon kiáll-e majd a sajátjai elé, és ott is elmondja-e ugyanazt?, és ha elmondja, mit mond azután?, elhatárolódik-e korábbi, az emlékművet védő szavaitól?, elmagyarázza-e a nemzeti oldalnak, hogy a nagyapja épp ezeknek a jelképeknek a jegyében rabolt, kínozott és gyilkolt, és emiatt nem maradhatnak az egykori rémtettek helyszínén?, megérteti-e elvbarátaival, hogy nem ragaszkozhatnak tovább a Turulhoz?

Elbontatja-e?

Gyorsan intézkedett, hogy távolítsák el Pokorni József nevét az emlékműről. Ez könnyen kivitelezhető módosítás volt, hiszen az egyes nevek keskeny bronzcsíkokba vannak belelyuggatva. A sok közül csak egy ilyen csík rövid szakaszát kellett kezelésbe vennie a mesterembernek. Hihetetlenül szerencsés megoldást választott annak idején az emlékmű tervezője. A nevet kiadó lyukak

be lettek foltozva, a név eltűnt, helyén egy folytonossági hiány maradt. Persze a maga módján ez is emlékmű.

Azután a polgármester fölkerült egy háromtagú, tekintélyes történészekből álló bizottságot, hogy vizsgálják át az emlékműre hajdan felkerült nevek listájának alapjául szolgáló történelmi jelentést, véleményezzék a listát és magát az emlékművet. A történészek a felkérést elfogadták. Azok, akik az elmúlt hetekben csodálták a polgármester kiállítását, nem csalódtak benne, és nem csalódtak azok sem, akik hosszú évek óta a híveinek számítottak.

Vagyis soha korábban nem tisztelték és szerették őt annyian, mint akkor.

Néhány héttel később Ungváry Krisztián, a történészbizottság egyik tagja megkérdezte, hogy részt vennék-e a munkájukban. Erről előzetesen egyeztetett két kollégájával, Cseh Gergő Bendegúzzal és Kovács Tamással. Lehetőséget kaptam rá, hogy betekintsek a sok éve titkosított listába. Köszönettel elfogadtam a felkérést, és vállaltam, hogy a jelentés elkészültéig ill. leadásáig nem hozom nyilvánosságra a velem megosztott adatokat.

A nekem föltett kérdés arra irányult, hogy találhatók-e olyanok a listán, akik nyilas párttagok voltak, illetve akik részt vettek a kerületi nyilas párt szervezet által elkövetett rablásokban és erőszakos cselekményekben.

Már első ránézésre is kitűnt, hogy találhatók.

Amikor az *Orgiát* és a *Szomszédot* írtam, nem akartam befolyásolni a környezetemet, de akaratomtól függetlenül, úgy látszik, mégis részese lettem egy állapot megváltozásának: a titkosított jelentés tanulmányozhatóvá vált nemcsak fontos történészek számára, hanem még az én számomra is, remélhetőleg úgy, hogy a közeljövőben korlátozás nélkül kutathatóvá válik.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a listára olyan személyek neve került, akik a második világháború alatt meghaltak – ezért eleve nem szerepelhet rajta olyan nyilas, aki az ostrom alatt eltűnt, vagy utána megszökött, vagy hadifogságba került, és évekkel később a Szovjetunióban életét veszítette, vagy onnan hazajutva élte tovább az életét, valamint azok sem, akiket perbe fogtak, kivégeztek, illetve rövidebb-hosszabb fogság után szabadultak, mint ahogy természetesen azok sem, akik minden következmény nélkül simán átvészelték a háborút és a rákövetkező időszakot. Vagyis a listán, ha lehet is találni nyilasokat, azok nem feltétlenül a legvéresebb kezűek. Ezt tekin-

tetbe véve lehet csak kimondani, hogy mindazok közül, akiket a Turul talapzatán szerepeltettek, Pokorni József ölte meg igazolhatóan a legtöbb embert. (Azért szerepel az előző mondatban az *igazolhatóan* szó, mert elvileg lehetséges, hogy másokról, akik nála is kegyetlenebb gyilkosok voltak, nem keletkezett terhelő adat, ami egyáltalán nem lehetetlen, ugyanis a háború utáni nyomozások és perek nem a történetek teljes feltárára irányultak, hanem a fellelhető és ilyen-olyan okokból büntetni kívánt személyekkel kapcsolatos bizonyítékgyűjtésre. Jól látható, hogy holtak vagy akár csak hadifogolyként vélt nyilasokról általában nem gyűjtöttek vallomásokot. Pokorni Józsefről is csak mellékesen, véletlenszerűen keletkeztek adatok.)

Egy politikus kiállt, és védelmébe vette a Turult meg az árpásávot. Másfél évtized múltán nyilvánosságra került, hogy ennek a politikusnak a nagyapja ezen szimbólumokat használó szervezet kötelékében rabolt, kínzott és gyilkolt, ráadásul éppen ő volt a legvérszomjasabb mindazok közül, akik az emlékművön szerepelnek. Alkatától, műveltségétől, hovatartozásától függően ki-ki más és más jelentőséget tulajdoníthat ennek a ténynek.

„Érzem, hogy kerülget a miszticizmus.”

[Kertész Imre: Gályanapló, 1984. július]

És eszembe jut Kertész Imre egy másik mondata is:

„Nekem úgy tetszik, hogy Isten humorista, kis-sé kegyetlen humorista, ámbár nem hiányzik belőle az igazi humorista bölcs, noha korlátozott jósága sem.”

[Gályanapló, 1984. június]

Ungváry Krisztián el tudta fogadtatni Pokorni Zoltánnal, hogy bevonjanak a történész-bizottság munkájába, sőt, még honoráriumot is kaphattam. Ami nagy fordulat azután, hogy a kerület korábban nem vett tudomást publikációimról.

Azután elkezdődött a járvány-korszak, ami elterelte a figyelmet az ügyről. Ebben a letompított akusztikában nem is szólt nagyot, hogy a kerületi közgyűlés megtárgyalta a történész-bizottság jelentését.

A XII. kerületben a legutóbbi önkormányzati választáson sem veszítette el többségét a FIDESZ. A polgármester megtehetette, hogy nem vett részt a Turul sorsáról döntő szavazásban – még nélküle is megvolt a többség, amely elfogadta, hogy a Turul a helyén marad, és átnevezik első világháborús emlékműnek. Utóbbi fejlemény nem nevezhető váratlan fordulatnak, mert már hónapokkal korábban pletykálták, hogy így fog történni, és a történész-bizottságnak is föl lett téve a kérdés, hogy alátámasztható-e egy ilyen változtatás. A vá-

lasz nem volt helyeslő, legföljebb megengedő. Figyelemreméltó, hogy a polgármester ugyanahhoz a megoldáshoz folyamodott, ami egyszer már bevált, nevezetesen az átnevezéshez. De csak azt lehet levenni a lábáról ezzel a megoldással, aki mindennél jobban vágyik rá, hogy levegyék a lábáról. Hiszen első világháborús emlékműben nem szenved hiányt a kerület. Ott van a már említett svábhegyi, és az is, ami a Városmajorban áll. Utóbbi egyébként arra szolgál szemléletes példával, hogy egy szimbólum nem azonos az azt leíró szavakkal: az első világháborús tábori vadászok emlékműve egy ideje a magyar és összeurópai újnácik emlékhelye, amelynél a kitörési kísérlet évfordulóján rendszeresen fel szoktak vonulni. Ennek alapján leszögezhető, hogy a Turult akárminek nevezhetik, attól az még pontosan az marad, ami volt.

A vitában az egyik fideszes képviselő a nyugati országok szobordöntögető hullámára hivatkozott, mondván, hogy kultúránk, alapvető értékeink védelmében szembe kell szállni ezzel a riasztó tendenciával, és épp ezért kell megvédeni a Turult. Hatásos érvelés, mert a FIDESZ-szel és a Turullal szemben kritikus egyének többsége valószínűleg legalább annyira elbizonytalanodva szemléli az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában elharapózott szoborgyalázó és -pusztító mozgalmakat, mint a nemzeti oldalhoz tartozók. Különösen, ha felidézzük, hogy Magyarországon az utóbbi évtizedekben jellemzően *a nemzet nevében* mozdítottak el szobrokat, emlékműveket a helyükről. Vagyis azok, akik a nyugati típusú demokráciát élhetőbbnek vélik a keleties diktatúránál, e tekintetben kifejezetten konzervatívnak tekinthetők. Éppen ők követelnék egy szobor ledöntését?

A közgyűlés arról is döntött, hogy a kerület emlékművet fog állítani a második világháború XII. kerületi áldozatainak, tehát ők sem maradnak sokáig emlékmű nélkül.

AZ előbbiekhöz hozzá kell tenni, hogy a nyugati szoborgyalázások egy része számomra elfogadhatatlan. Ilyen például Cervantes esete. Tudatlan és eleve rombolni vágyó emberek támadhatták meg annak az írónak a szobrát, aki nemhogy rabszolgatartó nem volt, de ő maga sínylődött hosszú ideig muzulmánok rabszolgájaként. Viszont annak a belga királynak az emléke, aki különösen kegyetlen gyarmatosítóként lépett fel Kongóban, és ráadásul a bennszülettek kirablásakor nagyrészt a saját zsebére dolgozott, tényleg nem lehet szent, és ha Belgium eddig nem jutott el odáig, hogy szép csöndben vagy akár éles viták után leemelje a talapatzáról, akkor nincs mit csodálkozni azon, hogy egy krízishelyzetben

erőszakosan lépjenek föl vele szemben azok, akik sértve érzik magukat általa.

A „rabszolga” szó felidézi bennem Csécsy Imre egyik naplóbejegyzését. A Krisztinavárosban lakó szociológus 1944. augusztus 26-án írja:

Ma harminc éve vonultam be katonának, a Deutschmeister ezredhez Bécsbe. Azóta vagyok az állam rabszolgája. Közben volt vagy tíz év, amikor ezt nem túlságosan éreztük. De ez csak csalódás volt. Bethlen alatt is rabszolgák voltunk, mi baloldaliak. Csak valamivel udvariasabban bántak velünk, mint most.*

Igen,

azok, akik a „másik Magyarország” tartoztak, nem a Horthyéhoz, így élték meg azokat az éveket. És mi, akik

a FIDESZ uralmát nyögiük, hasonlóképpen vagyunk ezzel. Minek a szimbóluma a Turul? Nem a szovjetek elleni fegyveres harc hőseinek, nem az ostrom védtelen áldozatainak és nem is az első világháborús áldozatának. Hanem csakis és kizárólag a FIDESZ uralmáé.

Mit tett Pokorni Zoltán?

A változó körülmények között is betartotta az ígértét.

Megvédte a Turult.

Nemcsak jelen valójában védte meg, hanem a múltját is megvédte. Ugyanis a lelepleződés után elvárható lett volna a szoborállítás teljes történetének feltárása és nyilvánosságra hozatala: kitől eredt az ötlet?, ki döntött a listát készítő történész megbízásáról? a szobrász megbízásáról? – Hogy csak a legelső, legfontosabb kérdéseket hozzam fel, melyekre, legalábbis egy jódarabig, nem kaphat választ az érdeklődő.

Hirtelen láthatóvá lett, hogy mit jelent a nemzet sorsközössége

– írta hónapokkal ezelőtt az esztéta.

Mit jelent „a nemzet sorsközössége”?

Semmit.

És napjainkban erre éppen Pokorni Zoltán szolgáltatja a legszemléletesebb példát. ■ ■ ■

Zoltán Gábor Budapesten született 1960-ban. Kötetei: *Vásárlók könyve* (novellák, 1997, JAK-Kijárat), *Erények könyve* (novellák, 1999, Magvető), *Szőlőt venni* (regény, 2001, Magvető), *Fekete bársony* (regény, 2008, Jelenkor), *Orgia* (regény, 2016, Kalligram), *Szomszéd* (esszéregény, 2018, Kalligram), *Szép versek 1944* (abszurd antológia, 2020, Kalligram).

* Kézirat, OSZK